

SAGENE FOLKEBAD ER etter en lang prosess ført tilbake til slik det så ut i 1926. Selve bygningen er fra 1900. Fasaden ble pusset opp av tidligere eier av badet, Fram AS. Nåværende eiere Hans Kristian Lundblad og Kenneth Høytomt i Sagene Utvikling AS har stått for innvendig tilbakeføring.

SAGENE FOLKEBAD I OSLO TILBAKEFØRT TIL 1926

MED RESPEKT FOR BYGGET OG DEN TIDLIGERE BRUK

ORIGINALT MALT SKILT ved hovedinngangen er bevart - «Hunde kan ikke medtages».

Sagene Folkebad står nå klart etter mange års møysommelig tilbakeføring. Å være tro mot bygget og tidligere bruk har vært viktig for arkitekt og byggherre. Badet karakteriseres av dype farger og nydelige detaljer, etter tilbakeføringen til slik det var for nesten hundre år siden.

- Det har vært meget interessant og spennende å finne igjen en gammel flis, eller rester av en original farge, forteller Vibeke Thoresen Dahle, ansvarlig arkitekt for rehabiliteringen siden 2009.

TEKST: Karen Gjermundrød FOTO: Jiri Havran

Nåværende eiere Hans Kristian Lundblad og Kenneth Høytomt i Sagene Utvikling AS, har i samarbeid med Byantikvaren tatt valget om å tilbakeføre bygget til slik det ble pusset opp i 1926.

Formspråket til det originale badet fra 1900 var preget av en nøkternhet både i detaljer og utstyr. Folkebadet ble bygget for at arbeidere skulle få vaske seg, og besto av garderobes med et dusjanlegg med fotbad. Byggets funksjon var at folk skulle bli rene.

- Man dusjet rett på gulvet uten gode membranløsninger, noe som selvsagt har gjort mye med tilstanden til bygget, forteller Thoresen Dahle.

Arkitekt for badet i 1900 var Hagbarth Martin Schytte-Berg, som også har tegnet bl.a. Fagerborg kirke (1903 Nygotikk) og Svaneapoteket i Ålesund (1904 i Jugendstil).

- Man kan se at fasadeutsmykningen ble nedskalert på arkitekttegninger når det nærmet seg byggingen av Sagene bad, forteller hun. Ombyggingen med svømmehall og skolebygning i 1926 er signert Kristiania Stadsarkitektkontor og Kristiania Byarkitektkontor.

Typisk norsk i 1926 var sterke, varme farger. Svømmehallen var derfor inspirert

av en mye mer detaljrik og fargerik epoke og et nytt syn på hva et svømmebad skulle være. Også eksisterende interiører ble restaurert i samme stil. Svømmehallen og dusjbadet ble bygget om med tilpasset bruk for en større del av befolkningen. Det skulle ikke lenger bare være forbeholdt arbeiderne; her skulle også barn få lære seg å svømme.

Ombyggingen i 1926 samlet dusjanlegget og selve badet til ett anlegg, med større vekt på detaljer og utsmykning. Fargene ble flere med større kontraster, som oker, rødt og grønt - og fliser ble lagt i størstedelen av badets interiører.

- Vi har forholdt oss tro til funnene av farger fra 1926, konstaterer Thoresen Dahle.

FREDET, MEN IKKE FUNKSJONELT

Bygningen ble fredet i 1996. Fredningsvedtaket omfattet eksteriør, hovedkonstruksjoner, samt utvalgte interiører som svømmehall, resepsjon og noen av omkleddningsrommene. I badets

underetasje omfatter fredningen opprinnelige dører og gerikter. Formålet med fredningen var «å bevare Sagene bad som et arkitektonisk og kulturhistorisk verdifullt anlegg med stor miljømessig verdi for Oslo indre by øst» «Fredningen av Sagene bad skal sikre badet som det eldste eksisterende folkebad i Oslo og som del av skoleanlegget.»

- Det har vært et møysommelig arbeid å sy badet sammen med ny teknikk og gammel look, sier Hans Kristian Lundblad og Kenneth Høytomt som kjøpte badet i 2015 og har brukt 5-6 år på å sette det i stand.

Eierne har også vært utførende entreprenører, og er genuint interesserte i gamle, ærverdige bygninger.

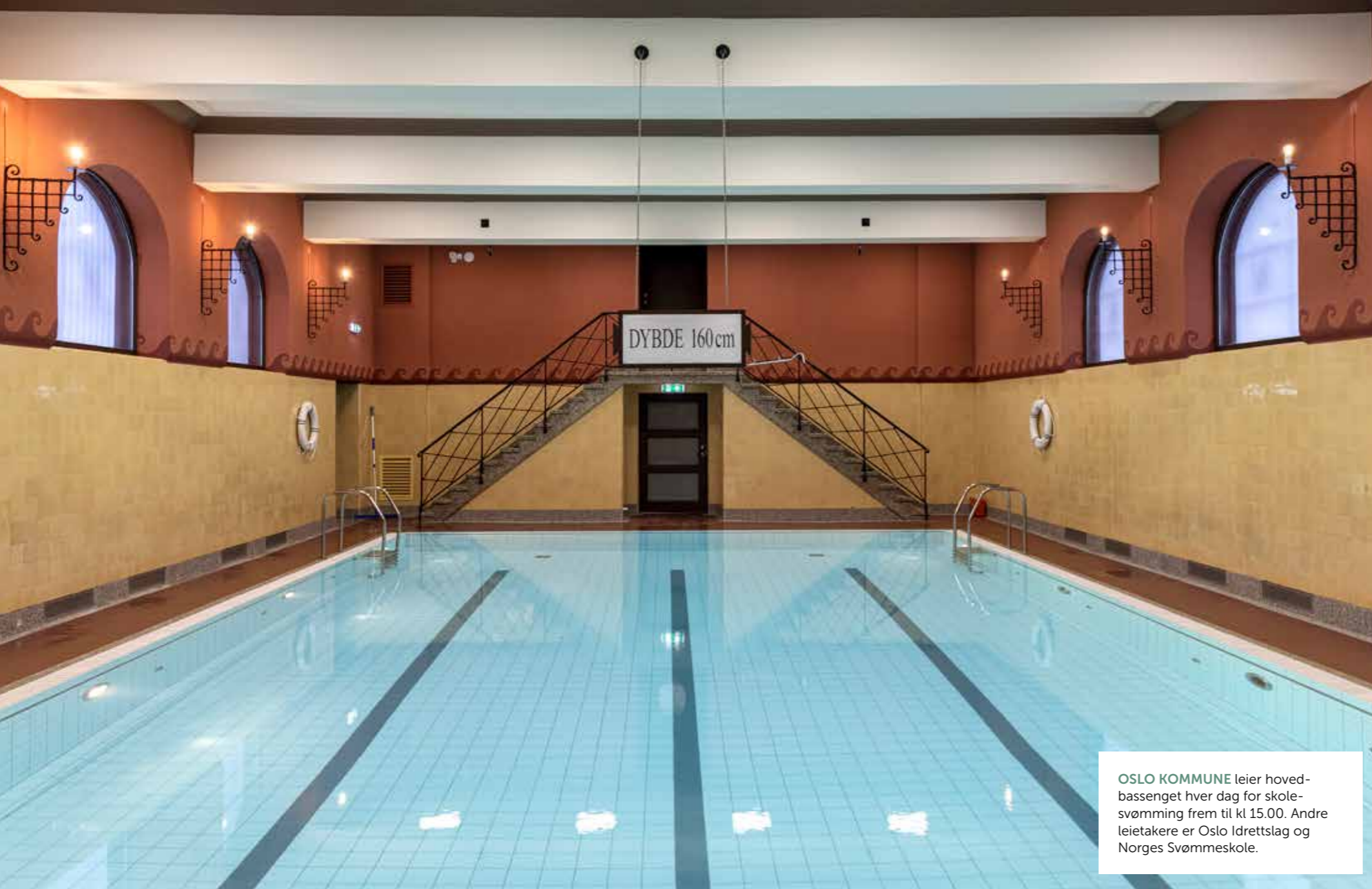
- Ved å sette dette flotte bygget tilbake til fordums prakt, har vi både skapt en økonomisk verdi og en kulturhistorisk verdi. Vi er svært fornøyde med prosessen og resultatet, noe som aldri ville vært mulig uten det gode samarbeidet vi har hatt med arkitekt Vibeke Thoresen Dahle og Cathrine ➔

- **DETTE HAR VÆRT** et utrolig spennende og interessant bygg å få arbeide med. Vibeke Thoresen Dahle har vært ansvarlig arkitekt for Sagene bad i tretten år, først for Romfarer arkitekter AS, og det siste året for sitt nye firma Yran & Dahle arkitekter AS. www.ydarkitekter.no

EN AV DE tidligere badstuene og dusjrommene er nå behandlingsrom i første etasje. Overlys er tilbakeført etter at disse ble bygget igjen av kommunen under tidligere ombygging av badet. (Jf. NIKU rapport). Rommet er ikke fredet.

OSLO KOMMUNE leier hovedbassenget hver dag for skole-svømming frem til kl 15.00. Andre leietakere er Oslo Idrettslag og Norges Svømmeskole.

SELVE SVØMMEHALLEN ER fredet, sammen med garderober, inngangsparti og venterom. I underetasjen og terapibadet er det lavere vern, og hovedkonstruksjon og dører er fredet. I svømmehallen er originalflisen på veggene restaurert, og farger på vegger, gulv og tak, samt bølge-mønster er tilbakeført til utførelse i 1926 da svømmehallen ble bygget. Renneløsningen er tilbakeført til tidligere ombygging 1988 slik badet ble fredet, et valg som ble tatt av forrige eier. Resterende utførelse er basert på NIKU's fargerapport, egne undersøkelser og funn, samt fotografier fra 1926. Ventilasjon er lagt inn i tidligere friskluftpålegg i vegger, og fra kulvert under bassenget. Luft tilføres via nye rister i sokkelflis på vegg.

Reusch hos Byantikvaren, understreker Lundblad.

Konstruksjonen var dårlig, med store lekkasjer. Bæreevnen på en del dekker var ødelagt og energimessig var tilstanden meget dårlig. Det fantes ikke fuktsperrer i veggene og det var et kaldt og fuktig bad. Dekker som måtte rives er bygd opp igjen etter gamle metoder. Taket er tett og konstruksjoner forsterket, samtidig som man tilbakeførte overlysene.

GRUNDIG UNDERSØKELSE

Etter at Sagene Utvikling tok over prosjektet er det arkitektene som har stått for kommunikasjonen med Byantikvaren.

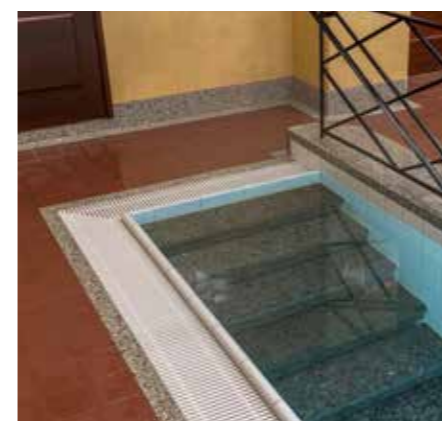
De kalte også raskt inn Norsk Institutt for Kulturminneforskning (NIKU) til en grundig undersøkelse av farger og materialer i hele bygget.

Største del av underetasjen har vært tekniske arealer med kjellerom og kullrom. Denne delen av bygningen var helt nedslitt. Hovedkonstruksjoner og opprinnelige dører i arealene i underetasjen er fredet, men ikke interiøret. Arealene har nå blitt nye tilgjengelige garderobesrom, opplæringsrom og et nytt terapibasseng i tillegg til at den gamle vaktmesterleiligheten er beholdt som kontorer.

- De tekniske anleggene er nå i hovedsak lagt i byggets andre etasje/loft og under

hovedbassenget, og dette har frigjort de tidligere tekniske arealene i underetasjen som nå er blitt en del av det nye badeanlegget. Denne delen ble ikke pusset opp på samme måte som resterende bad i 1926, så her finner vi farger fra 1900 som er tilbakeført på dørene i denne etasje. Det har derfor vært en utfordring å binde sammen nye og eldre deler av badeanlegget, fra to tidligere tidsepoker med dagens krav, og samle dette til en helhet understreker Thoresen Dahle.

Samtidig som de har forsøkt å beholde rommene som de var, er det nå likt nivå på de fleste gulvene som både er bygd opp og pigget ned for å gjøres tilgjengelig for

- VI TILBAKEFØRER IKKE rennen på bassenget til 1926 fordi den forrige eieren hadde startet arbeidet med å bygge det opp slik det var ved fredningen i 1997. Det har også kommet krav om heving av gulvet i bassenget grunnet svømmeopplæringen. Det gamle skrå gulvet ligger derfor bevart under dagens gulvkonstruksjon forklarer arkitekt Vibeke Thoresen Dahle.

PÅ VEGGEN SEES originale bronserister for originalt friskluftpålegg. Ristene er restaurert og ventilasjonskanaler er skjult i veggene bak disse. Ristene benyttes i dag for avtrekk. Døren fører inn til Sagene skole. Svømmehallen er en del av skolebygningen som ble bygd i 1926. Sagene utvikling AS har vært interessert i å høre på ekspertene i NIKU og finne ut hvordan badet så ut originalt.

alle. Det er lagt varme i gulvene og noen vegger er isolert.

- Dørene er fredet i sin høyde og gulvene lå i ulike høyder. Rommene er mange og små, og kravet til romprogram og hygiene-krav som fordrer spesielle rekkefølge på skitne og rene soner har vært en utfordring. Fredningen sier at hovedkonstruksjonen skal bevares, og samtidig skal man løse badet etter dagens standarder, sier Thoresen Dahle

NYE FUNN GJENNOM HELE PROSESSEN

Thoresen Dahle besøkte badet som barn og kunne erindre et rødt gulv i badstuen. Det viste seg å stemme. NIKU fant den

originale terrakottaflisen og fargen som gjorde tilbakeføringen mulig, i et gammelt toalett som var bevart som et bøttekott i skolen mot svømmehallen.

- Det har vært en spennende prosess. Vi startet med et tynt grunnlag med kun få fotografier i sort hvitt fra badet. Så fant vi plantegninger fra flere epoker, og noen skjemaer av utstyr. Badet var ellers endret mye over tid. Av detaljer fant vi en beige 8-kantet originalflis fra 1900 tallet med rød innleggsflis i deler av ett rom i 1. etasje. Dette feltet var bevart etter ombyggingen i 1926, forteller hun.

Så startet letingen etter de flisene som lignet mest. De fant lik flis i Tyskland. ➔

FREDET VENTEROM i 1. etasje. Den grønne og gule fargen på vegger er gjennomgående i det meste av førsteetasje. Dette er farger funnet i bygget av NIKU fra 1926. Originalflisen på bildet er fra 1900, og ble liggende også etter ombyggingen i 1926. Kopi er benyttet i flere rom som venterom og i resepsjonen.

Flisen er nå benyttet i førsteetasje der det er lagt nye gulv med varme, der det tidligere var publikumsarealer. I våte soner måtte det i dag en sklisikker flis til for å tilfredsstille kravene. Originalflisen her var ensfarget. Det er brukt flere leverandører på flis enn normalt for å finne like typer som originalene.

- Det er gjort funn gjennom hele prosessen. Det var ikke lett å finne fargene på veggene i svømmehallen. De trodde først det hadde vært en turkis-grønn bord og grå vegger, men dette kunne ikke dokumenteres. Så fant vi ut at en liten teknisk boks på vegg, aldri var fjernet. Bak den fant NIKU rester av originalfargen både på bølgen og veggen. For et gledesøyeblikk! Hadde det ikke vært for denne, hadde veggene blitt

grå i stedet for røde! forteller Thoresen Dahle entusiastisk.

LAG PÅ LAG

Det var lagt lag på lag flere steder i bygget etter flere ombygninger. I underetasjen fant de, under fliser fra cirka 1950-tallet, en flis fra 1900-tallet som stemte med flisen i førsteetasje.

- I underetasjen fant vi under flere lag en ny 8-kantet flis, her med sort innleggsflis. Vi besluttet derfor at de deler av underetasjen som hadde vært del av badeanlegget i 1926 skulle få denne flisen, og våtsoner bli sorte. Det er et system fra 1926 for fliser i bygget, våtrom har ensfarget gulv, og de andre rommene har mønster. Dette systemet har vi ført

RESTAURERT INTERNTRAPP.

UTSLAGSVASK gjemt i skapvegg.

videre i delene hvor det tidligere var bad, forklarer Thoresen Dahle

Gulvene i dusjrommene har på bakgrunn av billedokumentasjon fra skolen og informasjon fra skolens eldre vaktmester som husker noe fra badets glansdager, blitt dokumentert til å ha vært røde, med samme flis som gulv i svømmehallen.

- Vi fulgte derfor samme system med flis som originalbadet hadde, når vi nå har laget nye skolegarderober, tilgjengelige garderober samt terapibasseng i badets underetasje og tidligere tekniske arealer, forklarer Thoresen Dahle.

Flisene i «nye» rom skiller seg i størrelse og leggemønster samt form fra originalflisen, for å skille det originale fra det nye.

På Byarkivet fant de originale skjemaer av fotvasker og noen vaskebenker samt badstubenker. Der det er mulig er disse benyttet som underlag for tilbakeføringen.

Skjemaer av gamle smijernslamper ble tegnet på bakgrunn av fotografier fra 1926. Det samme gjelder smijernsrekkverket i svømmehallen.

De originale overlysene i taket i folkebadet fra 1900 var gjenbygget. Her lå rammene skjult i takkonstruksjonen, og man kunne finne eksakt plassering når man tilbakeførte.

OVERORDNET IDÉ OG METODE FOR TOLKNING

- Gjennom designprosessen kom vi frem til at vi ikke skulle kopiere 1926 utforming i arealer som tidligere var tekniske ➔

PÅ BILDET SEES originalflisen fra 1900. Kopi av originalflis fra 1900-tallet er benyttet i store deler av 1 etasje. Skapveggen vender inn mot behandlingsrom og tidligere damegarderober.

DUSJROMMET FOR HERRER er tilbakeført. Fotbad og dusjbåser er basert på skjemaer og detaljer av innredningen funnet på Byarkivet. Noen detaljer er tilpasser dagens hygienekrav/tilgjengelighetskrav og dagens tilgang på originale materialer og utførelse. Rommet er ikke fredet.

HERREGARDEROBEN ER FREDET og tilbakeført til original utførelse. Garderobebåser er restaurert og overlys tilbakeført. I enden av rommet sees ny trappeforbindelse til ny guttegarderobe/skolegarderobe i underetasjen

rom, og som nå er del av badeanlegget. Vi benytter her nye materialer, men lar dette underordnet seg 1926 estetikken, bekrefter arkitekten.

Ved å være tydelig i materialbruken og detaljene kommuniserer man hva som er nytt og gammelt samtidig som det har vært viktig at man opplever badet som en helhet.

- Det vi tilfører som ikke har vært der originalt skal være lesbart, samtidig som det ikke kontrasterer uttrykket for mye, og ikke overskygger det originale. Dette er et valg som er gjort fordi badet er lite. Vi ønsker ikke at det nye skal konkurrere med det originale, som allerede er ekspressivt med sine kraftige fargesammensetninger, understreker hun.

Gjennom små forskjeller i detaljer og nye materialvalg og noe fargevalg vises hva som er originalt og nytt.

- Vi klarer ikke alltid å finne eksakt de samme materialene som ble benyttet originalt, også fordi de skal holde dagens krav. Det har derfor blitt mange valg og noen kompromisser. Alle slike valg er tatt sammen med Byantikvaren for å finne den beste løsningen i henhold til fredningen, forteller Thoresen Dahle.

Helheten er bevart med et mer rustikt uttrykk på delene som har vært tekniske rom, med flisvalg og overflater som

betongfliser i fyrrom og mørkt tak i tidligere kullrom, for å bevare litt av den røde estetikken arealene hadde.

- Skillet understrekes også mellom kopi av eldre utstyr og moderne utstyr i den tilbakeførte og den nye delen av badet, fremhever hun.

Forskjellene er også synlige i detaljene. Der det i originale deler av badet er benyttet hvit krakelert flis med buede hjørnefliser slik det var originalt, er det valgt en blank flis uten krakelering med skarper hjørnefliser i nye arealer.

BELYSNING OG SKILT

De eneste lysarmaturene i bygget som kan dokumenteres, er funnet på gamle fotografier av fasaden og fra svømmehallen samt ett lysarmatur i Byantikvarens fotodokumentasjon. Man fant ett stort dampnett armatur på bilder fra fredningen, og selve armaturen ble funnet på loftet i en kasse. Alle andre originalarmaturer var fjernet før fredningen, og ingen fotografier er funnet fra badets øvrige interiører fra 1900 tallet, bortsett fra ett bilde av vaktmesteren.

Smijernslampene i svømmehallen er tilbakeført. Det dampnette lysarmaturen som hang i et dusjrom var vanlig å benytte i tekniske arealer med mye varme og fukt, også på norske båter på 1900 tallet. ➔

DENNE TYPE GULVFLIS ble funnet under flere lag. Kopi er lagt der den ble funnet. Rommet var Rullerom i bygget på 1900-tallet, og er nå ny skolegarderobe. Originalgarderobene i halve badet er restaurert og tilbakeført.

- Dette ble produsert av Kristiania belysning, noe vi har funnet i Mads Lindners samlede arkivmateriale. Her finner vi også glasskuppene som er benyttet i skolebygningen fra 1926. Vi antar at samme nedhengte glasskuppel er benyttet i badets fredede arealer uten fuktproblematikk, forklarer Thoresen Dahle.

Den dampette lampen er restaurert og benyttet i terapibassenget (tidligere kjellerom).

Hadeland Glassverk har alle originalformene på armaturene, og det er mulig å lage kopier av dem, men byggherre prioriterte at hovedkonstruksjoner og interiør var viktigere å tilbakeføre nå.

NEDHENGTE GLASSKUPPEL

I arealer hvor original belysning ikke kan dokumenteres, er det valgt en enkel nedhengt glasskuppel med samme form som lampene i skolebygningen. Ytterligere belysning for å tilfredsstille dagens krav er supplert med enkle moderne armaturer malt i veggfargen de er plassert samt noe skjult LED belysning. I de tidligere tekniske arealene som nå er blitt en del av det åpne badeanlegget, er det også valgt diskret moderne belysning.

I svømmehallen har man krav til meget godt lys for svømmeopplæring. Dagslysplater er derfor innfelt i lydabsorbentplater i deler av taket, i tillegg til å tilbakeføre smijernslampene som kan benyttes for seg, slik at man kan oppleve badet slik det var belyst originalt.

Skiltplan ble laget i samarbeid med Byantikvaren. Skilting og skrifttyper er tydet ut fra forstørrelser av gamle fotografier. Noen emaljeskilt er kopiert fra originalene i svømmehallen. Skrifttyper er videreført med sjablongmaling på dører og skilt som originalnavningen på «Dansk-Norsk». Dette fant de ut fra navngivingen på tegningene fra 1900 og på skilt i svømmehallen, og ved hovedinngangen. Nye rom har fått ny skrifttype og nye skilttyper, med navn fra vår tid.

- For eksempel er garderobene som i eksisterende arealer heter «Avklædning for kvinner» hentet fra 1900-tallets tegninger. Navnene ble beholdt på 1926-tegningene, mens nye garderobes i 1926 het «Garderobe kvinner» på tegningene fra ombyggingen. Nye garderobes vi nå etablerer i bygget har fått navn «Garderobe damer» og de andre beholder sine navn etter epokene de er etablert i, forklarer arkitekten.

DE STØRSTE UTFORDRINGENE

Restaureringsprosessen av et bad skiller seg en del fra andre bygg. En fredning legger opp til å beholde så mye som mulig av det originale, om det kan skrapes fram eller dokumenteres. I dagens restaureringsprosjekter ønsker man ofte å kontrastere mellom gammelt og nytt og la det gamle stå nærmest ubehandlet.

Et bad har derimot strenge hygienekrav, krav til fuktsikring og sklisikring, som gjør at store deler av bygningsmassen må få nye lag og overflater for å tilfredsstille disse kravene.

Bygningen var ikke isolert, og strømgjennomgangen lå langt over driftsinntektene da badet stengte i 2000. Løsningen på varmetap har vært å legge inn fjernvarme i bygget og varme i gulvene samt fem centimeter tykk isolering på yttervegger i underetasjen og i svømmehallen over originalflis. Detaljene rundt isoleringen i den fredede svømmehallen var en utfordring.

- Vi har benyttet en pustende isolasjon med puss tilpasset murbygninger, forklarer Thoresen Dahle.

En av de største utfordringer har vært å finne fram til hvordan badet så ut i 1926 og finne nye produkter som er kopier av

originalene og samtidig imøtekommer dagens krav, slik at badet fremstår mest mulig «originalt».

- Det har vært et detektivarbeid i samarbeid med NIKU og Byantikvaren å finne dokumentasjon på farger, flis og detaljer, understreker hun.

Ventilasjon har vært en utfordring når det kommer til hvordan man kan skjule denne.

- Ved kommunens tidligere tilføring av ventilasjon var alle rør lagt synlige, noe som dominerte hele taket i svømmehallen. Her har konsulenter og entreprenør gjort et formidabelt arbeid med å benytte kulvert under bassenget for å skjule føringer og anlegg, samt ta i bruk de gamle ventilasjonskjaktene, som i sin tid var for naturlig ventilasjon i veggene, forklarer Thoresen Dahle.

De kom ikke unna en del føringer i bygget. Men rørene er hovedsakelig lagt inne i den restaurerte takkonstruksjonen på badet, hvor bærekonstruksjonen er forsterket, samt i underetasje hvor rommene ikke er fredet.

- I samarbeid med Byantikvaren har vi utformet diskrete rister langs gulvet i bassengrommet for å tilfredsstille dagens krav til luftmengder, legger hun til.

En annen stor utfordring har vært å få hele det planlagte romprogrammet med nytt terapibasseng og skolegarderobes, inn i svært små rom med ulik form, og med mange ulike nivåer på gulvene. Ettersom tekniske arealer i underetasjen ikke ble pusset opp som resterende bygg da

WC RESTAURERT.

FOTBAD tilbakeført etter originalt skjema.

svømmehallen ble bygget er det kombinert funn fra 1900 og 1926.

Det har vært viktig for arkitekt og byggherre å være tro mot bygget og beholde så mye som mulig av romhøyder, og det originale uttrykket. Samtidig skulle den nye delen i underetasjen knyttes sammen med førsteetasje med tilgjengelighet for alle.

- Det vi har gjort av nytt skal være lesbart. Samtidig skal det oppleves som et helhetlig anlegg for dagens brukere, selv om vi har kombinert fliser og fargekombinasjoner fra både 1900, 1926, og noen

nye. Det er en balansegang hvordan man får dette til å stemme overens og at det ikke oppleves rotete. Badet skal fungere praktisk og hygienisk, være tilgjengelig og forståelig med god trafikkflyt. Samtidig er alle krikene og krokene sjarmen med bygget, smiler hun. ■

FAKTA OM SAGENE FOLKEBAD

- Sagene bad (Sagene folkebad) er et offentlig bad i Sandakerveien i bydelen Sagene i Oslo. Nabobygningen til Sagene bad er Sagene skole.
- Folkebadet ble åpnet i mai 1900, og var byens tredje folkebad. Bygningen er oppført i senhistorismestil og arkitekt var Hagbarth Martin Schytte-Berg.
- Oslos nest eldste bad ble oppført i 1900, kun Bislett bad er eldre.
- Svømmebassenget for Sagene skole fra 1926 binder Sagene bad og skolebygningen sammen. Sagene skole ble den første i byen med eget svømmebasseng.
- Under andre verdenskrig var skolen rekvirert og ble brukt som kaserne. I skolegården hadde tyskerne en garasjebrakke og et lagerskur, nå revet.
- Oslo kommune renoverte og oppgraderte bygningen i 1987–89.
- Bygningen ble fredet i 1996. Eksteriør, svømmehall, resepsjon og noen av omklede-rommene omfattes av fredningsvedtaket.
- Badet stengte i 2000 på grunn av forfall.
- I 2002 vedtok bystyret at det var ønskelig med en blanding av privat og offentlig drift av badeanlegg for å sikre et bedre badetilbud til innbyggerne, og bestemte seg for å selge.
- I 2007 kjøpte Bjarkø Eiendom AS badet for 550.000 kroner.
- I 2013 ble badet lagt ut for salg på ny, og i 2015 ble det solgt videre til Hans Kristian Lundblad og Kenneth Høitomt i Sagene utvikling AS.
- I 2019 ble en kontrakt mellom eier og Utdanningsetaten som sikrer badebasseng for skolebarna underskrevet.
- Både Norsk Kulturminnefond og Byantikvaren i Oslo har bevilget midler til restaurering.